

## 6. Conclusions

Fer memòria del passat per aprendre a explicar el motiu pel qual determinades discriminacions històriques i socials són com són a l'actualitat, és gairebé una responsabilitat social. L'objectiu d'aquest treball és precisament fer aquest exercici de memòria a través de preguntes concretes entorn de la figura de Mallo, que ara esdevenen més clares. Per què se la va apartar dels annals de la història?

Sembla que la història i les formes de discriminació del passat ens persegueixen encara i que Maruja Mallo n'és el viu retrat. Maruja Mallo va ser discriminada de la Generació artística a la qual pertanyia per motius molt concrets i que hem anat desvetllant al llarg de la recerca: d'una banda la misogínia del moment influenciada pel paper preponderant de l'Església catòlica (fet que també influenciaria en la misogínia evident en les acadèmies), de l'altre, la misogínia d'una història escrita per homes, en la que la dona només pot ser matèria, objecte bell per ser mirat i utilitzat per fer art. En aquesta història feta per homes (antecedent de la Generació del 27 i de la nostra) es va considerar que Mallo no havia de ser inclosa en la memòria col·lectiva d'una Generació del 27 formada per homes i, molts d'ells, amics seus, que decidirien no escriure, ni parlar sobre ella. Els homes a qui se'ls ha encarregat, també en l'època de Mallo, la tasca de fer i escriure la història.

Tots aquests fets que podem dir que eren externs a Mallo, també s'unirien a la tendència surrealista d'apartar a la dona i considerar-la merament una musa per despertar la creativitat dels homes. Com hem explicat, si una dona era brillant, per a ells, era per impuls, no per genialitat. Aquest és un factor que en el meu veure, va tenir un pes preponderant per abolir la nostra protagonista i a moltes de les seves contemporànies dels anys de la història. La seva conducta promiscua personal, probablement, a part de ser desaprovada, també va contribuir a treure-li una credibilitat com a artista, avalada per l'academicisme del moment.

En iniciar el treball hem explicat que per analitzar a Mallo dins el seu context ens basaríem en una sèrie de variables sociològiques, per conèixer-la millor i entendre els motius de les actuacions que aniria prenent al llarg de la seva vida. Recordem que el que pretenem en tot moment és explicar per entendre els per què, tan de les seves accions

com del seu aïllament, però mai es pretén jutjar ningú i això potser és un dels aprenentatges més importants que personalment he tingut en acabar aquest treball. En desentrellar les variables sociològiques que ens podien ajudar a entendre-la: família, escola, grup d'iguals, feina, entorn rural o urbà i les formes d'entendre el món i la política del seu entorn; hem arribat a diverses conclusions.

D'una banda, la seva família, especialment el seu pare amb una ideologia educativa que de per sí defugia els dogmes (krausista) i el fet que recolzés la seva entrada a l'acadèmia de San Fernando, són dos aspectes clau per entendre el valor que tenia Mallo a l'hora d'actuar diferent que a la majoria de dones de la seva classe social. D'entrada perquè defugia les normes i els dogmes i de l'altre, perquè havia pogut accedir a estudiar gràcies a que el seu pare havia posat valor a la seva educació i a la seva independència. L'aval acadèmic per a la dona artista era el que, bàsicament, li conferia una mínima credibilitat si volia dedicar-se a l'art i això altrament seria una variable que no només la condicionaria positivament a la seva carrera, sinó que probablement tingues molt a veure amb el fet que pogués viure del seu art (variable feina), viatjar a l'estranger i ser mínimament reconeguda (tot i la misogínia que es respirava dins l'acadèmia).

Pel que fa a la variable grup d'iguals, és en la que potser més hem anat insistint. Ella va aconseguir sempre fer-se amb l'elit artística del moment en tots els països als que va viatjar i tot i ser reconeguda, sembla que probablement per motius de conducta acabaria essent considerada una pària social, una "fora de context".

D'altre banda, també té molt de pes en la seva trajectòria i en la seva educació al llarg de la seva vida, que majoritàriament va viure a ciutat; per tant en un entorn urbà. Entre l'entorn rural i l'urbà hi havia diferències de dogma eclesiàstic i de modernitat i d'intel·lectualitat, molt evidents. De fet, això precisament era una de les fractures per les que més lluitaria ella durant la República amb els projectes pedagògics. Per tant, que Mallo es desenvolupés en ciutats modernes com Madrid i després Buenos Aires és molt significatiu en el seu comportament i en les postures socials i artístiques que va anar prenent: modernes, de dona alliberada i sense casar-se, ni tenir fills o com artista que viu del seu art.

Per últim, pel que fa a l'última variable analitzada o les "formes d'entendre el món i la política de l'entorn", és la variable més canviant de totes. Hem anat analitzant la biografia i les obres d'art de Mallo, sempre fent referències al període històric al qual s'emmarcava i hem anat establint relacions d'aquests períodes amb el seu comportament; per acabar arribant a la conclusió molt concreta: sempre cal entendre a l'artista com a un subjecte que fa el que pot, en cada moment, per sentir-se lliure dins el seu context històric. Hem parlat sobretot de l'estira i arronsa que ha suposat la figura de l'alliberació femenina en cada etapa històrica, dels guanys que van esdevenir en la República i del posterior retrocés durant el franquisme, moment en el que ella s'exiliaria a Argentina a la capital on sabem que la figura de la dona artista, comptava amb un reconeixement que no tenia comparació amb cap país europeu. En resum, hem anat seguint les passes de Maruja Mallo del seu art i de les seves accions, establint relacions amb els seus períodes històrics i les ideologies predominants de cada moment, per comprendre tot el que envoltaria a la seva persona i després extrapolar la seva figura a l'oblit de la figura femenina en història de l'art.

El que s'ha anat fent en aquest treball és, majoritàriament, el que s'anomena en sociologia una: "story-life", entesa com a un anàlisi de les vivències personals de Mallo, traslladant-ho a una reflexió social. La finalitat, com hem expressat anteriorment no és de cap manera, només, afegir un subjecte a la història, sinó i tal com diu Barbara Biglia: "El nostre fi és aprendre d'una experiència personal per a entendre millor una realitat social" (Barbara biglia, 2013: 755). El que voldria proposar en el treball, per tant, és el reconeixement del "subjecte dona", com a protagonista de la seva pròpia existència de la que no només cal aprendre, sinó que ens explica una societat, la nostra. El que exemplifica el que diem, seria el lema del que hem parlat en l'últim punt del treball o "allò personal és polític". En resum, el que hem mirat de fer és extrapolar una vivència personal relacionant les declaracions orals de Mallo amb el seu entorn i el que se sap de la seva biografia; per fer-ho extensible a l'oblit de la figura femenina.

Aquest és el valor més important que presenta el treball, el repàs històric per explicar un subjecte i acabar per poder utilitzar el passat per explicar la situació, encara molt desequilibrada de la dona artista. Hem tractat de posar en valor a Maruja Mallo i de la necessitat d'incloure els subjectes que falten a la història, però no només des d'una

perspectiva de gènere, sinó com ens proposa Nochlin, “deconstruint” també les premisses en referència a la desigualtat d’ètnia i de classe social; reivindicant que tot i la feina i la manca de recursos vigent per recuperar-los, cal fer que sigui possible. No rendir-se.

Tal com diu el sociòleg Álvarez Uría: “ La història ens explica i no recórrer a consultar-la per explicar la nostra contemporaneïtat seria un greu error. Però caldria, a partir d’ara, que el passat ens ensenyi també a canviar aspectes del present i que la història també pugui re formular-se com determinava Nochlin als setanta o Pollock als 80 i tants d’altres grans intel·lectuals, eradicant la desigualtat de tipus biològic i afegir nous subjectes importants que han estat obviats expressament sobre bases per reconstruir la història de l’art sobre nous fonaments, que deixessin enrere els aspectes biològics per explicar-se i que cerquessin en el context social, les bases històriques que hagin condicionat la dona artista al llarg de tots els temps” (Fernando Álvarez-Uría, 2013: 629-646). Si no escombrem les molles que ens fan nosa, seguirem deixant molles mentre caminem endavant.

Per acabar la sociòloga Júlia Fernández Varela afegeix: “És, per tant, fonamental, per a la qualitat de vida, per la riquesa de les relacions socials i, en fi, per portar una vida digna en una societat d’iguals, una societat de ciutadanes i ciutadans, no només treure a la llum la sensibilitat, la imaginació, els sabers, les pràctiques dels obviats de la història, sinó ressaltar la voluntat de moltes dones per trobar un espai propi” (Julia Varela Fernández, 2013:625).

En molt petit format i en la mesura que per recursos i temps hem pogut, l’objectiu que s’ha buscat no ha estat altre que el de fer memòria, una memòria que necessària ment ens faci sentir identificades i per tant, que d’alguna manera susciti la crítica i les ganes de treballar per canviar les desigualtats que regeixen el món, i concretament, el món de l’art.

## 7. Bibliografia i Webgrafia

### Bibliografia

Álvarez-Uría, F. (2013). Mujeres y política. Las políticas de las mujeres en la España de la Segunda República y la Guerra Civil. *Revista sociològica Papers UAB, 2013: Mujeres y cambio social*, vol. 98 (4), p. 629-646.

Biglia, B. (2013). Experiencias fronterizas y efectos de las movilidades sociales y de clase. *Revista sociològica Papers UAB, 2013: Mujeres y cambio social*, vol. 98 (4), p. 751-772.

Bourdieu, P. (2007). *La dominación masculina*. Barcelona : Ed. Anagrama, 2000

Bray, Xavier. (2001). *La otra mirada”, Mujeres impresionistas: La otra mirada*, Bilbao, Museo de Bellas Artes de Bilbao.

Calabrese, O. (1987). *El lenguaje del arte*. Barcelona: Paidós

Campoamor, C.(2006). *El voto femenino y yo : mi pecado mortal*. Madrid: Horas y horas

Cao, M. (1998). *Creación artística y mujeres. Recuperar la memoria*. Madrid: Anagrama

De diego, Estrella. (1987). *La mujer y la pintura del XIX español*. Madrid: Ed. Càtedra

De gauli, P.(1998). *La publicidad como arte y el arte como publicidad*. Madrid: Universidad Computense

Ferris, J.L. (2004). *Maruja Mallo: La gran transgresora del 27*. Madrid: Temas de Hoy

Gordo López, Ángel J.(2013). Los procesos de subjetivación de las nuevas élites culturales. Itinerarios de autonomía e (in)dependencia emocional de mujeres de clase media. *Revista sociològica Papers UAB, 2013: Mujeres y cambio social*, vol. 98 (4), p. 731-750.

Ibiza osca, Vicent. (2006). *Obra de mujeres artistas en los museos españoles*, València: Centro Francisco Tomás y Valiente UNED-Alzira, Ed. Artes Gráficas Soler S.L

Mangini, S. (2012). *Creación Maruja Mallo y la vanguardia española*. Barcelona: Circe

Marías, Fernando. (1997). *Juan Pantoja de la Cruz: el arte cortesano de la imagen y las devociones femeninas, La mujer en el arte español*. Madrid: Ed. Alpuerto

Mayayo, P. (2004). *Historias de mujeres. Historias del arte*. Madrid: Cátedra

Parra Contreras, Pilar. (2013). El peso de la familia y del sistema educativo en las

trayectorias de tres mujeres de clases populares, urbanas y rurales. *Revista sociològica Papers UAB*, 2013: *Mujeres y cambio social*, vol. 98 (4), p. 709-729.

Pérez sánchez, Alfonso E. (1984). *La mujer y el arte medieval: Las mujeres "pintoras" en España*. Madrid: Universidad Autónoma.

Porqueres, Bea. (2003). *Sofonisba Anguissola*. Madrid: Ed. del Orto.

Smith, Theresa Ann. (1997). *Reconsiderando el papel de la mujer en la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando: La imagen de la mujer en el arte español*. *Actas de las terceras jornadas de investigación interdisciplinaria*, Madrid :Universidad Autònoma.

Stuart,M., Taylor Mill,H.(2001). *Ensayos sobre la igualdad sexual*. Madrid: Cátedra

Tobío, Constanza. (2013). Igualdad y diferencia en la profesionalización de las artistas. Comentarios a los textos de Alejandra Val Cubero y Natalia Izquierdo. *Revista sociològica Papers UAB*, 2013: *Mujeres y cambio social*, vol. 98 (4), p. 697-706.

Ulierte Vázquez, Luz (1996). *El arte es género ambigüo. Consideraciones metodológicas acerca de la Historia del Arte y de las mujeres: Historia del Arte y Mujeres*. Málaga: Univ. de Málaga.

Val Cubero, Alejandra. (2013). El caso de Maruja Mallo (1902-1995) y Amalia Avia (1926-2011). *Revista sociològica Papers UAB*, 2013: *Mujeres y cambio social*, vol. 98 (4), p. 677-696.

Varela Fernández,J. Gordo López,J. (2013). Introducción. *Revista sociològica Papers UAB* (2013): *Mujeres y cambio social*, vol. 98 (4), pàg 605- 787.

Varela Fernández,J.(2013). La larga lucha por la emancipación de las mujeres. Carmen Baroja y Nessi, Zenobia Camprubí Aymar y María Teresa León Goyri, *Revista sociològica Papers UAB*, 2013: *Mujeres y cambio social*, vol. 98 (4), p. 611-627.

## Webgrafia

Filmanova per RTVE.(2013). “*Maruja Mallo. Mitad ángel, mitad marisco*”. [Documental]. Consultat el [17/02/2016]. En línia a:

<http://www.rtve.es/alacarta/videos/imprescindibles/imprescindibles-maruja-mallo/966721/>

RTVE.(2015). *Imprescindibles: Las sin sombrero*. [Documental]. Consultat el [08/03/2016]. En línia a:

<http://www.rtve.es/alacarta/videos/imprescindibles/imprescindibles-sin-sombrero/3318136/>

Museo Reina Sofía de Madrid (2005). *Maruja Mallo (Ana María Gómez González) / Viveiro, Lugo, España, 1902 - Madrid, España, 1995*. Consultat el [25/05/2016]. En línia a: <http://www.museoreinasofia.es/coleccion/autor/mallo-maruja>

Planeta de Libros (2015). *Cuarenta años con Franco*. Consultat el [04/05/2016]. En línia a: <http://www.planetadelibros.com/libro-cuarenta-anos-con-franco/189024>

Sandra Blázquez Roldan (2010). *Verbena*. Consultat el [20/05/2016]. En línia a: [http://sandrablazquezroldan.blogspot.com.es/2010/06/la-verbena\\_14.html](http://sandrablazquezroldan.blogspot.com.es/2010/06/la-verbena_14.html)

Sàpiens.cat (2013). *L'estímul de l'exili francès*. Consultat el [05/04/2016]. En línia a: <http://www.sapiens.cat/ca/notices/2014/10/l-estimul-de-l-exili-frances-4714.php>

Sàpiens.cat (2013). *Història i perspectives del republicanisme*. Consultat el [10/04/2016]. En línia a: <http://www.sapiens.cat/ca/agenda/historia-i-perspectives-del-republicanisme-155070.php>

Slide Share (2009). *La mujer de la cabra. Maruja Mallo*. Consultat el [20/05/2016]. En línia a: <http://es.slideshare.net/atenearte/comentario-la-mujer-de-la-cabra-de-maruja-mallo>

Todo Argentina (2014). *Presidencia de Castillo 1940-1943*. Consultat el [07/05/2016]. En línia a: <http://www.todo-argentina.net/historia/decadainf/castillo/1941.html>